

Tekstilna industrija sjeverne Hrvatske u razdoblju od 1918. do 1929. - poslovanje tvrtki Tivar i Vis

Kristina Maršić, dipl.oec.

Josip Petric, dipl.ing.

Sveučilište u Zagrebu

Tekstilno-tehnološki fakultet, Studijska jedinica Varaždin

Varaždin, Hrvatska

e-mail: kristina.marsic@ttf.hr; josip.petric@ttf.hr

Prispjelo 12.1.2019.

UDK 677.06

Stručni rad*

U radu je prikazan razvoj i poslovanje tekstilne industrije u razdoblju od 1918. do 1929. godine na novonastalom gospodarskom i geografskom području sjeverne Hrvatske. Za VIS je zbog nedostatka podataka za razdoblje do 1929. razmatrano i razdoblje nakon 1929. godine. Istaknut je doprinos koji je upravo ova industrija imala za razvoj sjeverne, ali i cijele Hrvatske kao i njezin doprinos razvoju drugih industrija. Prema podacima u razdoblju od 1918. do 1929. godina na tom području poslovalo oko 90 tekstilnih poduzeća u kojima je bilo zaposleno oko 10 000 ljudi čime se tekstilna industrija nalazila na samom vrhu gospodarskih grana tog razdoblja. U radu je dan poseban osvrt na dvije velike tvornice koje su svojim poslovanjem obilježile tekstilnu industriju tog vremena i prostora. Opisani su počeci rada i promjene u osnivanju i strukturi poslovanja vodećih tekstilnih poduzeća tog razdoblja i to Tekstilne industrije Varaždin d.d. (osnovane 1918. godine) poznate pod nazivom TIVAR i Varaždinske industrije svile d.d. (osnovane 1929. godine) poznate pod nazivom VIS.

Ključne riječi: *tekstilna industrija, sjeverna Hrvatska, Tekstilna industrija Varaždin d.d. (Tivar), Varaždinska industrija svile d.d. (VIS)*

1. Uvod

Rad je nastao povodom skupa pod nazivom "Varaždin i sjeverna Hrvatska u desetljeću nakon Velikog rata", u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu, odnosno povodom obilježavanja 100 godina od I. svjetskog rata. Varaždin se tada nalazio u vrlo turbulentnom raz-

doblju hrvatske povijesti. Raspala se gotovo tisućgodišnja veza s Ugarskom, i petstoljetna veza s austrijskom kraljevskom kućom, nastala je nova državna zajednica. Središnja tema skupa bila su događanja u Varaždinu i sjevernoj Hrvatskoj u razdoblju od završetka rata 1918. godine, do proglašenja diktature kralja Aleksandra u siječnju 1929. godine. Poseban osvrt dan je na razvoj tekstilne industrije tog razdoblja.

Tekstilna industrija je jedna od najstarijih, a i najvažnijih industrijskih grana svake ekonomije. Obuhvaća proizvodnju tekstila i odjeće od prirodnih ili umjetnih materijala. Tek-

stilni proizvodi i potreba za odijevanjem dio su esencijalne potrošnje svakog kućanstva. Početak razvoja tekstilne industrije veže se uz izum pletaćeg stroja potkraj 16. stoljeća (William Lee, 1589. godine), dok je niz novih inovacija i izuma uvelike doprinio razvoju tekstilne industrije tijekom vremena. Snažan rast tekstilne industrije započeo je u 18. stoljeću u svjetskim velesilama poput SAD-a, Italije i Velike Britanije. Na području sjeverne Hrvatske tekstilna industrija počela se razvijati potkraj 19. stoljeća, točnije 1878. godine kada je u Čakovcu otvorena prva bojadisaonica platna u Hrvatskoj. Gledajući cije-

*Izlaganje na skupu: "Varaždin i sjeverna Hrvatska u desetljeću nakon Velikog rata", u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu, 9.11.2018. Varaždin

lo područje Hrvatske po redosljedu početka rada slijede Pamučna predionica u Dugoj Resi (1884. godine), zatim tvornica lana u Osijeku, odnosno Lanena industrija” d.d. Osijek osnovana pod imenom “Johann (Ivan) Fiedler 1901. godine te Domaća tvornica rublja (DTR) koja započinje s radom 1914. godine u Zagrebu [1].

Snažan razvoj tekstilne industrije Sjeverne Hrvatske započeo je nakon Prvog svjetskog rata kada je s radom započela Tekstilna industrija Varaždin d.d. osnovana 1918. godine i Varaždinska industrija svile d.d. osnovana 1929. godine. Današnji Varteks i Vis svojim radom snažno su utjecali na razvoj tekstilne industrije u tom razdoblju, ali i na razvoj ostalih gospodarskih grana tog prostora. Ekonomske i političke promjene tog vremena uzrok su i negativnih čimbenika na razvoj i poslovanje te industrije. Nove carinske tarife posljedica su nastalih razmjera u području ponude i potražnje za tekstilnim proizvodima. Proizvodnja je bila orijentirana na domaću potrošnju. Strani kapital i akumulacija kapitala bili su ograničeni na inozemno financiranje. Promatrano razdoblje iznimno je obilježilo rast domaće tekstilne industrije i veliku potrebu za radnom snagom. U proizvodnji je vladalo nezadovoljstvo radnika s obzirom na niske nadnice i stalne borbe za ostvarenje vlastitih materijalnih i socijalnih prava. Tekstilna industrija tog vremena je obilježila prostor današnje sjeverozapadne Hrvatske koji je i danas prepoznatljiv i superioran u toj tekstilnoj industrijskoj grani.

2. Razvoj tekstilne industrije sjeverne Hrvatske u razdoblju od 1918. do 1929. godine

2.1. Tekstilna industrija u gospodarskom i političkom okviru novonastale države

Političke promjene nastale 1918. godine na području sjeverozapadne Hr-

vatske stvorile su novu društveno-ekonomsku cjelinu. Osnivanje i formiranje novog ekonomskog područja tadašnje Hrvatske ogleda se u promjeni veličine samog prostora, ali i strukture tržišta. Posljedice I. svjetskog rata, političkih sukoba te financijskih jazova imale su velik utjecaj na razvoj cjelokupne industrije, a time i tekstilne industrije. Nove carinske granice stvorile su drugačije okvire za trgovinsku razmjenu, a time i osiromašile promatrano tržište. Od tadašnjeg austrougarskog tržišta s 54 mil. stanovnika, Hrvatska prelazi u ekonomsku jedinicu s 12 mil. ljudi. Smanjena veličina tržišta odraz je i smanjene kupovne moći. Narodni dohodak po stanovniku tada je iznosio oko 3.000 dinara, što je bilo oko 30 % manje nego u bivšoj Austro-Ugarskoj. Sve navedeno utjecalo je na razvoj cjelokupne industrije na području sjeverne Hrvatske. Sukladno Engelovim zakonima, i tada je potrošnja na odjeću i obuću bila na drugom mjestu nakon potrošnje na hranu i piće što je bilo vrlo poticajno razvoju tekstile industrije. Potrošnja tekstilnih proizvoda i broj novoosnovanih poduzeća povećavao se proporcionalno povećanju broja stanovnika i njihovih potreba za ovim proizvodima. Lokacija razvoja tekstilne industrije bila je povezana sa značajnim geografskim faktorima kao i danas. Veliki utjecaj je imala upravo prometna povezanost s ostalim područjima, zatim dostupnost i struktura radne snage, blizina tržišta, ali i izvor sirovina. Proizvodnja tadašnje tekstilne industrije bila je uglavnom ograničena na domaće tržište, a manje na inozemno. Domaća tekstilna industrija prerađivala je i upotrebljavala uglavnom šest vrsta vlakana: vunu, pamuk, kudjelju, lan, jutu i svilu [2]. Ograničenje vanjske trgovine s ostalim zemljama stvorilo je jaku carinsku zaštitu za domaću proizvodnju, što je pozitivno djelovalo na broj osnovanih poduzeća do 1929. godine. Tekstilna industrija i tada se vezala uz problematiku niskih nadnica te veliku koncentraciju žena u strukturi ukupne

radne snage. Tvornice su se većinom osnivale u područjima gdje je bilo najviše jeftine, ali i kvalificirane radne snage. Temeljem navedenog najviše poduzeća se osnivale u području od Karlovca do Čakovca i to područje je obuhvaćalo 78 % svih radnika tekstilne industrije, ostatak zaposlenih, oko 13 % bio je u području Osijeka, Vukovara i Vinkovaca, a tek mali dio u ostalim dijelovima. Dakle, nimalo lak nije bio razvoj tekstilne industrije u promatranom razdoblju, ali usprkos svim čimbenicima ova je industrija hranila našu zemlju [3].

2.2. Razvoj i osnivanje tekstilnih poduzeća u razdoblju od 1919. do 1929. godine

Potkraj I. svjetskog rata tekstilna industrija Hrvatske nije bila baš razvijena. Tekstil i tekstilni proizvodi od tog vremena su dolazili sa sjevernog područja Austro-Ugarske monarhije, čiji je Hrvatska bila sastavni dio. Osim pamučne industrije u Dugoj Resi osnovane 1884. godine, zatim Tvornice pamučne robe Vilima Reintera u Zagrebu, osnovane 1900. godine, i Fiedlerove tvornice u Osijeku 1901. godine, u Hrvatskoj nije bilo većih tekstilnih poduzeća. Važno je spomenuti da u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u 19. i početkom 20. stoljeća postoje jaka cehovska udruženja tkalaca, krojača i ostalih zanata i da je njihova brojnost određivala ujedno i njihovu važnost toga doba te su oni bili temelj razvoja tekstile industrije. Banovina Hrvatska imala je 30 tekstilnih poduzeća osnovanih do 1918., a od 1919. do 1929. godine oko 90 poduzeća [4].

Postojala je potreba za opremanjem preko 30 000 graničarskih vojnika tekstilom i odjećom, pa je to bio jedan od poticaja razvoja tekstilne industrije. U Varaždinu je 1902. godine proradila prva pamučna predionica, a 1914. u Zagrebu braća Bauer su osnovali domaću tvornicu rublja (DTR). Tekstilna industrija Varaždin d.d. osnovana je 1918. godine, a 1929. godine mijenja naziv u TIVAR, a od

Tab.1 Broj tekstilnih poduzeća s pokazateljima vrijednosti kapitala, radne snage i pogonske snage za razdoblje od 1919. do 1933. godine

Razdoblje	Broj poduzeća	Kapital (tis. dinara)	Radna mjesta	Pogonska snaga (KS)
1919.-1923.	76	375.032	16.421	6.907
1924.-1928.	90	257.488	17.370	8.492
1929.-1933.	82	168.922	9.690	4.431
Ukupno	248	801.442	43.481	19.830

Izvor: Statistika industrije kraljevine Jugoslavije s adresarom industrijskih preduzeća, Beograd, 1941., str.60-61

1948. godine posluje kao i danas pod nazivom Varteks d.d. Od značajnijih poduzeća na prostoru sjeverne Hrvatske 1924. godine osnovana je Tvornica za pamučnu industriju Zagreb, zatim 1924. Tekstilna industrija u Krapini, današnji Krateks i 1929. godine Varaždinska industrija svile d.d., današnji VIS. Poznata poduzeća za preradu pamuka osnovana u tom razdoblju su Preslica d.d. (Oroslavje, 1925.) Ivančica d.d. (Oroslavje), Pamuk d.d. (Zagreb 1927.), Jugoslavenka tekstilna tvornica braće Holzner d.d. (Zagreb 1928.), osim pamučne industrije osnovane su i druge industrije poput Krapinska tekstilna industrija d.d. (Krapina), Zagorska tvornica vunelih tkanina d.d. (Oroslavje), Lana industrija vunene robe, (Zagreb 1928.). Carinska zaštita imala je veliki doprinos i za razvoj industrije svile na ovom području. Sve tvornice svile i umjetne svile osnovane su nakon 1925. godine. U Zagrebu je osnovana „Svila“ tekstilna industrija Janovski i Porecki k.d (1928.), a Varaždinska industrija svile osnovana je 1929. godine. U tom razdoblju povećao se i broj poduzeća za trikotažu (pletiva) te su mnoge tvornice za proizvodnju čarapa osnovane u tom razdoblju. Najveći uspon po broju novoo osnovanih poduzeća bio je upravo u razdoblju od 1924. do 1928. godine. U kasnijim godinama polako su se osjećali počeci gospodarske krize što je utjecalo na smanjen broj novoo osnovanih poduzeća u kasnijim godinama [3].

U tab.1 prikazan je broj tekstilnih poduzeća s pokazateljima vrijednosti kapitala, radne snage i pogonske snage

za razdoblje od 1919. do 1933. godine [3].

Prema navedenim podacima može se uočiti da je razvoj poduzeća u prvoj fazi razvoja od 1919. do 1923. godine, odnosno razdoblju poslije I. svjetskog rata, vrlo snažan u cijeloj Hrvatskoj. Taj razvoj se može najviše pripisati novim carinama zaštićenog područja čime je uvoz postao ograničen.

3. Osnivanje Varaždinske tekstilne industrije d.d.

Od kraja 19. stoljeća bilo je više pokušaja osnivanja tekstilne industrije na prostoru sjeverne Hrvatske, odnosno u Varaždinu [5]. Tekstilnu tvornicu i predionicu pamuka na kraju Zagrebačke ulice u Varaždinu pokrenuli su vlasnici slovenske pamučne predionice u Litiji i to Julije Schwarz i Eugen Zublin. Postoje zapisi da su od grada tražili besplatno gradilište od 10 jutara zemlje kod kapele sv. Roka, besplatno pola milijuna cigli, oprost naplaćivanja poreza za isto vremensko razdoblje i spominje se donacija od 20 000 kruna. Jedini uvjet koji je Grad Varaždin postavio bio je zapošljavanje 250 radnika iz Varaždina i okolice. Tadašnji ministar financija, tvornici je 30. studenog 1903. oprostio sva davanje na razdoblje od 15 godina. Tvornica za tkanje i pređenje pamuka Schwarz i Zublin počela je raditi 1902. godine, konkretno uporabna dozvola je dobivena 22. travnja 1902. nakon obavljenog očevida. Tada su bile izgrađene neke od zgrada sa strojarnicom, dimnjak visok 40 m, stan ravnatelja, stan majstora tkalca i stan vratara.

Tvornica je imala 250 razboja (tkalačkih stanova) i zapošljavala je većinom žensku radnu snagu. Proizvođači su kupcima nudili u varaždinskim trgovinama, no već u prosincu 1908. godine ova tvornica prestaje s radom. 1910. godine na istom mjestu s radom započinje tvornica vrpce Jakoba Schöna, koji je svoju tvornicu iz Budimpešte preselio u Varaždin. Proizvodili su vrpce od pamučnog kepera, fitilje za svjetiljke, vrpce za obrubljivanje tepiha, zaštitne vrpce za haljine i dr. Važno je spomenuti da je i ova tvornica bila 15 godina oslobođena gradskih poreza, a zapošljavala je 212 radnika. Tijekom I. svjetskog rata broj zaposlenih je smanjen na 52 radnika, a krajem rata (1918. godine) prestaje s radom. U tom prostoru 1. studenoga 1918. godine osnovana je Varaždinska tekstilna industrija, nakon održavanja Konstituirajuće skupštine (23. listopada 1918. godine) u odvjetničkom uredu Antuna Magdića. Osnivanje su pokrenuli Rudolf i Ernst Stiassny tvorničari iz Brna, Ivan Petzoch – monter iz Moravskih Hranica, Adolf Fischer – poslovođa iz Varaždina, Heinrich/Hinko Stern – tvornički ravnatelj iz Varaždina, Pero Magdić – odvjetnik i posjednik iz Varaždina, Antun Magdić – odvjetnik iz Varaždina, Ernest Krausz – posebnik iz Varaždina. Temeljna glavnica društva bila je razdijeljena u 2500 dionica čija je vrijednost bila 200,00 kruna. Prema pravilima donesenim na ovoj skupštini, predmet rada poduzeća je tvorenje, izrađivanje i promet svakovrsnih tekstilnih i ovima srodnih predmeta, kao i trgovina njima. Poslovima dioničkog društva rukovodi ravnateljstvo koje se bira na godišnjoj skupštini i broji najmanje 3, a najviše 15 članova. Njihov mandat trajao je godinu dana. Zastupstvo Grada Varaždina na sjednici od 30. prosinca 1918. oslobodilo je Tekstilnu industriju Varaždin d.d. od plaćanja gradskih poreza na tri godine s mogućnošću produljenja na 7 godina, no već od 1923. Tekstilna industrija Varaždin plaća dio grad-

skih poreza. Zanimljivo je da su pri osnivanju, prestankom rada tvornice stijenja i vrpce Jakova Schöna, ravnatelj nove Tekstilne industrije Varaždin željeli zadržati proizvodnju fitilja, bijele platnene vrpce, uzica za cipele i pletene robe [6]. O tome 10. ožujka 1919. informiraju Gradsko poglavarstvo Varaždina. U prve tri godine poslovanja Varaždinske tekstilne industrije povijesni izvori su vrlo oskudni. Poznato je da na sjednici dioničkog društva održanoj 15. siječnja 1922. godine predsjednik ravnateljstva Ernest Stiasny govori o poteškoćama oko pokretanja proizvodnje. Tom prilikom ističe da su strojevi bili nabavljeni u inozemstvu i poslani željeznicom preko Mađarske, ali da se dio vagona sa sastavnim dijelovima izgubio. Na glavnoj skupštini dioničara 30. siječnja 1922. godine dionička glavnica povišena je na 6 milijuna dinara, 1931. na 12 milijuna da bi 1935. bila čak 24 milijuna dinara. Uprava Tekstilne industrije Varaždin d.d. obavijestila je 29. studenog 1922. godine Gradsko povjerenstvo da su započeli s proizvodnjom. Te godine tvornica je raspolagala s tri široka sloga s prijenosnom trakom i strojevima za pređenje, 48 tkalačkih stanova s pomoćnim strojevima, strojem za pranje vune sa šest bazena u kojima se dnevno moglo pripremiti 1800 kg vune te druge strojeve potrebne za rad bojadisaone i aperture. U to su vrijeme proizvodili tkanine (sukna) za građanska i vojnička odijela u najboljoj tkanini izrađenoj od vune. U prvim godinama rada kapacitet dnevne proizvodnje bio je 600-700 m tkanine, a bilo je zaposleno 150 radnika, uglavnom iz okolnih sela. Krajem 1926. godine započinje se s konfekcijskom proizvodnjom, odnosno s proizvodnjom odijela sa zaposlenih 60 radnika. U početku se radilo na prvom katu zgrade aperture, ali do kraja godine je izgrađena nova zgrada za proizvodnju odijela, odnosno zgrada konfekcije. Prva narudžba ovog pogona bila je izrada 5000 uniformi za vojsku Kraljevine SHS. U početku se

radilo na načelu pojedinačne proizvodnje tj. jedan radnik je izrađivao cijeli odjevni predmet. Dolaskom stručnjaka iz Češke rad se počeo specijalizirati i uvodi se lančani sustav rada. Daljnji razvoj konfekcije omogućio je izradu 450 kom. odjevnih predmeta dnevno. Godine 1926. u tvornici je radilo 600 radnika u tri smjene pod nadzorom čeških majstora i poslovođa. U svibnju 1927. zbog samovolje i otpuštanja radnika, radnici konfekcije pokrenuli su štrajk koji je trajao 10 dana i biva prekinut zbog nesloge radnika. Na proljetnom velesajmu u Osijeku, u travnju 1928. zabilježen je i nastup Tekstilne industrije Varaždin. Trgovačka mreža Tekstilne industrije Varaždin pokrenuta je 1929. godine s prvom trgovinom u Varaždinu uz sve širu primjenu imena Tivar. Ime Tivar se počelo upotrebljavati 1930-ih godina kao oznaka proizvodnje Tivar odijela Tekstilne industrije Varaždin. U rujnu 1932. godine otvorene su mnoge trgovine u bivšoj Kraljevini SHS [7,8].

4. Osnivanje, poslovanje i razvoj Varaždinske industrije svile d.d.

14. prosinca 1929. godine smatra se datumom osnivanja Varaždinske industrije svile d.d. Međutim, počeci svilarke proizvodnje i industrije na području sjeverozapadne Hrvatske vežu se uz 1750. godinu kada je u Varaždinu podignuta prva "fabrika" svile. Ona je postavila temelje u proizvodnji svile i svilenih tkanina u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske. Prilikom registracije Varaždinske industrije svile d.d., kao osnovne djelatnosti poslovanja upisane su: pređenje, tkanje, oplemenjivanje tekstila od svile, pamuka i drugih srodnih sirovina za vlastite potrebe i potrebe drugih osoba te prodaju [9]. Razvoj Varaždinske industrije svile može se pratiti kroz nekoliko razdoblja, a razdoblje od 1929. do 1933. godine obilježeno je sporim razvojem proizvodne. Proizvodnja je za-

početa na 36 razboja (tkalačkih stanova) nabavljenih iz Francuske i Švicarske, a proizvodile su se tkanine za ženske haljine, kravate, ženske marame i podstavne tkanine. Kao prva tvornica svile počela je proizvoditi krep tkanine na tom području, koje su bojadisane u komadu. U počecima rada izražena je bila i velika borba za radnička prava preko organiziranih radničkih sindikata što je imalo velik utjecaj na razvoj ove industrije. Tijekom 1936. održao se veliki štrajk Tivarovih radnika kojem se priključuju i radnici Varaždinsku industriju svile kako bi se poboljšati materijalni uvjeti radnika (istaknuti aktivisti su bili: Hugo i Helena Kohn, Beška Frntić, Andjela Novaković-Cvetković, Mato Čelik, Dragica Ljubek, Irma Gorzo i dr.).

Poduzeće se postupno povećavalo te 1939. godine imaju 196 razboja (tkalačkih stanova) i manji pogon za oplemenjivanje (doradu) svilene tkanine. Te je godine proizvedeno 1 458 tis. metara vrpce, bilo je zaposleno oko 437 radnika i drugih službenika, a proizvodnja po zaposlenom iznosila je 3 337 metara tkanina, tako da je došlo do porasta proizvodnje čak četiri puta u odnosu na prethodne godine.

Kao pisani dokazi o počecima poslovanja i djelovanja ove industrije upravo su zapisnici s glavnih skupština, koji daju sliku o tadašnjoj veličini poduzeća kroz strukturu vlasništva i broj dionica prisutnih dioničara. U njima su iskazani i rezultati poslovanja, podjela dobiti, ali i problemi vezani uz gubitke [10].

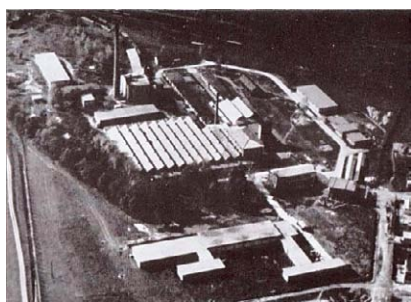
Slijedom navedenog, prema zapisnicima, I. redovita glavna skupština Varaždinske industrije svile d.d. održala se 24. svibnja 1931. godine u prostorijama društva u Varaždinu, dakle godinu dana nakon osnutka poduzeća. Prvi prisutni dioničari bili su Oblath Julijo s 50 dionica, Plazzeriano Viktor s 50 dionica, Nedarasz Kmarich s 50 dionica, Petkei Jakob s 50 dionica, Franger Franjo s 50 dionica, Morandini Valent s 50 dionica i Friedlander Mihajlo s 50 dionica.

a) 30.12.1930.

b) 31.12.1931.

c) 31.12.1932.

Sl.1 Završni godišnji računi Varaždinske industrije svile d.d., dobitak i gubitak: a) 1930., b) 1931. i c) 1932.

Sl.2 Varaždinska industrija svile
u početku radaSl.3 Varaždinska industrija svile,
konfekcije i kišobrana 1958.

Na skupštini je bilo šest točaka dnevnog reda, prva se odnosila na izvještaj ravnateljstva i nadzornog odbora o poslovanju u prošloj poslovnoj godini, a sve ostale na tekuća pitanja. Druga redovita glavna skupština bila je održana 27. svibnja 1932. godine, a predmet skupštine je bilo osam točaka, od izvještaja poslovanja za prethodnu godinu do prijedloga podjele čistog dobitka za 1931. godinu, ali je razmatran i prijedlog o povišenju dioničke glavnice. Treća redovna glavna skupština održana je 21. svibnja 1933. godine, te prema Zapisniku koji se vodio svi prisutni dioničari su imali 100 dionica poduzeća. Zanimljivo je bilo razmatranje duga, odnosno popis kupaca dužnika poduzeća zbog promjene u tečaju; na skup-

štini je evidentirano ukupno 68 „mušterija“ kod kojih je zbog promjene tečaja nastao takav dug u ukupnom iznosu od 2.286.403,65 din. Nadalje, 1932. godine se bilježi dobit društva koje je ostvarilo čistu dobit u iznosu od 334.164,87 din. te se na skupštini predlaže njegova razdioba. Iz zapisnika skuštine vidljivo je da je 1933. godine došlo do proširenja poduzeća i povećanja proizvodnje uz potrebu za smanjenjem režijskih troškova. Povećan je broj razboja (tkalačkih stanova) za 20 te je uvedeno nekoliko novih artikala. Opet se navodi gubitak zbog promjene tečaja koji je u uz neke otpise dugova u u 1933. iznosio 616.157,27 din. Čista dobit iskazana u bilanci za 1933. godinu iznosi 668.195,64 din. Peta skupština održana je 19. svibnja 1935. na kojoj su također izneseni rezultati poslovanja, (sl.1-3) [11,12].

Na sl.2 i 3 prikazana je Varaždinska industrija svile d.d. u počecima rada i 1958. godine kada je proširen pogon.

5. Zaključak

Budući da je rad nastao povodom skupa kojim se u Varaždinu obilježilo sto godina od završetka I. svjetskog rata: “Varaždin i sjeverna Hrvatska u desetljeću nakon Velikog rata”, u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu, razmatran je razvoj tekstilne industrije baš u tom razdoblju. od 1918. do 1929. godine. U tom se razdoblju Varaždin prvi put našao u jednom drugačijem političkom, gospodarskom i društvenom okruženju. Tekstilna industrija je bila

iznimno važna gospodarska grana sjeverne Hrvatske te je usprkos velikim ekonomskim i političkim promjenama upravo ona bila poticaj razvoja i drugih industrija u cijeloj zemlji. Može se reći da je to vodstvo zadržano i do danas. Tekstilna industrija sjeverozapadne Hrvatske zauzima vodeće mjesto i po broju poduzeća i broju zaposlenih [13].

Zanimljivo je istaknuti da je carinska politika štitila domaći proizvod, visoke uvozne carinske tarife pogodovale su razvoju domaće tekstilne industrije tog razdoblja. Većina tekstilnih poduzeća u tom razdoblju osnovana je stranim kapitalom te su poslovala kao dionička društva. Tekstilna industrija širila se na prostorima jeftine radne snage, jeftinih zemljišta, energetskih izvora, ali i područja gdje su nameti i davanja prema državi bili što manji. Upravo koncentracija jeftine radne snage na prostoru sjeverozapadne Hrvatske pogodovala je osnivanju i djelovanju najvećeg proizvodnog “diva” tog razdoblja, koji je svoje poslovanje započeo 1918. godine pod nazivom Tekstilna industrija d.d. Varaždin i s prosječno 400 zaposlenih tada je bila jedna od vodećih tekstilnih tvornica tog razdoblja. U početku rada tvornica je bila orijentirana na proizvodnju vunениh pređa i tkanina, a kasnije se širila na proizvodnju odjevnih predmeta i razvoj maloprodajne mreže. Varaždinska industrija svile d.d. osnovana je 14. prosinca 1929. godine. Proizvodnja je bila usmjerena na proizvodnju haljina, kravata, marama i podstava, a u razdoblju od 1929. do 1939. bilježila je veliki porast proiz-

vodnje te zapošljavala oko 437 radnika. Tekstilna industrija je i u suvremenom gospodarstvu važna industrijska grana i dominantna u sjevernoj Hrvatskoj.

Literatura:

- [1] Zdenka ŠIMONČIĆ – BOBETKO, „Razvoj tekstilne industrije u Hrvatskoj u razdoblju između dva svjetska rata 1918 -1914“, Povijesni prilozi 14, 1995., 9-15.
- [2] Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, „Privredna kretanja, zaposlenost i nezaposlenost Savske Banovine 1929-1939“, Povijesni prilozi 3/1984, 167-229.
- [3] Franjo RUŽA, „Gospodarstvo Varaždina koncem 19. i početkom 20. stoljeća“, Zbornik radova FOI Varaždin, 1993., 17.
- [4] Ivan HIP, „Tekstilna industrija, okosnica gospodarskog razvoja Varaždina“, Zbornik radova 800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009., 411-413
- [5] Ivan KURTALJ, „Postanak i razvoj Varaždinske tekstilne industrije – Varaždin“, Godišnjak gradskog muzeja Varaždin, broj 1, Varaždin 1961., 67-74.
- [6] Matija ANDROIĆ, Suknarstvo i tekstilna industrija u Varaždinu od početka do najnovijeg vremena, Varaždin, 1968
- [7] Josip ŠIMUNIĆ, „Industrijski razvoj grada Varaždina s osvrtom na tekstilnu i metalnu industriju“, Zbornik radova 800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009. str.387-388.
- [8] Varteks Varaždinski tekstilni kombinat Varaždin, tisak, Varteks tiskara 1988.
- [9] Dragutin HAJDAROVIĆ, 65. obljetnica VIS tkanina d.d. Varaždin, Tekstil 43 (1994.) 11, 629-631
- [10] Državni arhiv u Varaždinu, Gradsko poglavarstvo Varaždin, spisi 1931-1941.
- [11] Visov vjesnik br. 376 (1979.), 7.-8
- [12] Visov informator 11, lipanj 1984., 4.-5.
- [13] Zdenka ŠIMONČIĆ – BOBETKO, „Industrijski razvoj Varaždina do 1941. godine“, Varaždinski zbornik 1181-1981, JAZU, Varaždin, 1983., 227-286.

SUMMARY

The textile industry of northern Croatia from 1918 to 1929 – Tivar and Vis

K. Maršić, J. Petrić

The paper analyses the development and management of the textile industry on the newly formed economic and geographical area of Northern Croatia from 1918 to 1929. The paper emphasizes the contribution that this industry had on the development of the Northern region and the entire county but also its influence on the other industries in Croatia. Analyzing the data between 1918 and 1929 we found that there were about 90 textile companies which employed about 10.000 people. According to the data the textile industry was one of the most important economic branches. It is important to mention two factories that marked the whole textile industry of the period. The paper describes the beginning and changes in the foundation and structure of the business in these leading textile companies which were Tekstilna industrija Varaždin d.d. (1918), known as TIVAR and Varaždinska industrija svile d.d. (1929) known as VIS.

Keywords: the textile industry, North Croatia, Tekstilna industrija Varaždin d.d. (Tivar), Varaždinska industrija svile d.d. (VIS)

University of Zagreb

Faculty of Textile Technology

Study in Varaždin

Varaždin, Croatia

e-mail: kristina.masic@tff.unizg.hr; josip.petric@tff.unizg.hr

Received 12, January 2019

Die Textilindustrie Nordkroatiens von 1918 bis 1929 - Firmen TIVAR und VIS

Der Artikel analysiert die Entwicklung und das Management der Textilindustrie im neu gebildeten wirtschaftlichen und geografischen Gebiet Nordkroatiens von 1918 bis 1929. Der Artikel betont den Beitrag, den diese Industrie zur Entwicklung der nördlichen Region und des gesamten Landes geleistet hat, aber auch ihren Einfluss auf die anderen Industrien in Kroatien. Bei der Analyse der Daten zwischen 1918 und 1929 stellten wir fest, dass es etwa 90 Textilunternehmen gab, die etwa 10.000 Mitarbeiter beschäftigten. Den Daten zufolge war die Textilindustrie einer der wichtigsten Wirtschaftszweige. Es ist wichtig, zwei Fabriken zu erwähnen, die die gesamte Textilindustrie dieser Zeit kennzeichneten. Der Artikel beschreibt den Beginn und die Veränderungen in der Gründung und Struktur des Geschäfts in diesen führenden Textilunternehmen, die Tekstilna industrija Varaždin d.d. (1918), bekannt als TIVAR und Varaždinska industrija svile d.d. (1929) bekannt als VIS.